

КЪСНАТА СХОЛАСТИКА - ПРЕДВЕСТНИЦА НА СВОБОДНАТА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

Доц. д-р Иван Върбанов
Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов

Abstract

The present paper is devoted to the economic ideas of the late Scholastics Spanish theologians of 15th and 16th century - especially Salamanca school. It has two tasks. First, to analyze reflections on economic ideas of Spanish Scholastics in the history of economics thought. It is claimed that the beginning of economics as a science should be referred to the late Mediaeval Scholastics.

Second task is to explicate the significance of (philosophical, theological, ethical and economic views of) Salamanca School for modern economic personalism and Austrian school of economics. The common characteristic of these schools, notwithstanding of their historical, theoretical, methodological, and other differences, is that they are variants of the same idea - the idea of economic freedom.

Keywords: Late Scholastics, Salamanca school, Austrian school of economics, economic personalism, subjectivism, freedom

JEL: A12, B11, B41

Резюме

Настоящият материал е посветен на икономическите аспекти в творчеството на испанските теолози от късната схоластика, творили главно в Саламанка през XV и XVI век. В него се поставят две задачи. Първо, да се анализират рефлексите върху икономическите възгледи на испанските схоластици в историята на икономическите идеи. Обосновава се разбирането, че началото на икономическата наука трябва да се търси не в XVIII век, а в епохата на късната средновековна схоластика.

Втората задача е да се експлицира значението на философско-теологическите и нравствено-икономически идеи на школата от Саламанка за съвременния икономически персонализъм и за австрийската икономическа школа. Общата характерна черта на тези школи, независимо от техните исторически, теоретични, методологически и други различия е, че те са варианти на една и съща основна идея – идеята за икономическата свобода.

Ключови думи: късна схоластика, школата от Саламанка, австрийска школа, икономически персонализъм, субективизъм, свобода

JEL: A12, B11, B41

Допускането, че икономиката е наука, която изследва как индивидите задоволяват своите материални потребности и желания в условията на оскъдни ресурси, изисква тя да изучава пазара, разбиран като тоталност от структури, институции и модели на поведение, които се развиват повече или по-малко спонтанно при размяната на стоки и услуги, осъществявана от свободните индивиди.

Обикновено икономистите смятат, че тяхната роля се състои в изпълнението на три основни задачи: първо, да дават адекватно обяснение на пазарните отношения и да открият основните принципи и механизми на икономическия живот; второ, върху основата на това - да правят задоволителни предвиждания за развитието на икономиката и трето, да дават практически предписания за най-подходящата икономическа политика в определени конкретни условия.

Интелектуалните корени на тези разбирания най-често се търсят в ученията на Адам Смит и класическата политическа икономия. Но това далеч не е всичко. Настоящият материал е посветен на икономическите аспекти в творчеството на испанските теолози от късната схоластика, творили главно в Саламанка през XV и XVI век. В него си поставяме две задачи. Първо, да анализираме рефлексите върху икономическите възгледи на испанските схоластици - и по-специално, тяхното отразяване в историята на икономическите идеи. Ще се опитаме да обосновем разбирането, че началото на икономическата наука трябва да се търси не в XVIII век, а в епохата на късната средновековна схоластика.

Втората ни задача е да хвърлим нова светлина върху един малко известен дори за някои икономисти аспект от интелектуалното развитие на икономическата наука, довело до съвременното многообразие от икономически школи. Става дума за експлициране на значението на философско-теологическите и нравствено-икономическите идеи на школата от Саламанка за съвременния икономически персонализъм¹ и за австрийската икономическа школа. Общата характерна черта на тези школи, независимо от техните исторически, теоретични, методологически и други различия е, че те са варианти на една и съща основна идея – идеята за икономическата свобода. Тази обща идея има няколко отличителни черти. Първо, тя става съвременна теория, намерила своята най-пълна изява през миналия век. Второ, изследва пазарните отношения от гледна точка на индивида. Трето, противопоставя се на намесата на държавата във функционирането на пазара, разглеждайки я като деструктивна сила.

¹ Икономическият персонализъм е все още малко известна съвременна религиозна школа в икономиката и в социалната мисъл изобщо. Но споменаването само на името на Папа Йоан Павел II е достатъчно, за да премахне това повърхностно впечатление. За повече информация относно икономическия персонализъм, виж Gregory M. A. Gronbacher, *The Need for Economic Personalism*, в *Markets & Morality*, Volume 1, Number 1, March 1998; Daniel Rush Finn, *The Economic Personalism of John Paul II: Neither Right Nor L*, , in *Markets & Morality*, Volume 2, Number 1, Spring 1999; Samuel Gregg, *Challenging the Modern World: Karol Wojtyła/John Paul II and the Development of Catholic Social Teaching*, Lexington Books, 1999; Gloria L. Zúñiga, *What Is Economic Personalism? A Phenomenological Analysis*, in *Markets & Morality*, Volume 4, Number 2, Fall 2001; Kevin E. Schmiesing, *The Context of Economic Personalism*, in *Markets & Morality*, Volume 4, Number 2, Fall 2001; Richard Bayer, *The Social Nature of the Human Person in Economic Personalism*, in *Markets & Morality*, Volume 4, Number 2, Fall 2001 и др.

Политическата икономия на схоластиците и нейното място в икономическата историография

Към изворите на схоластиката проявяват интерес различни социални науки - история, теология, политическа философия и други. Анализът, който схоластиците правят на икономическите феномени от своето време започва да привлича вниманието на съвременните изследователи през петдесетте години на XX век. Различните школи на моралната теология, които традиционно се изучават единствено от теолозите-историографи, днес вече са обект на анализ и от страна на историците на икономиката². Те се интересуват преди всичко, макар и не изключително, от икономическите учения на това, което понякога се нарича *късна (вторя) схоластика* или *школата от Саламанка*.

До преди повече от петдесет години, признанието на късната схоластика като предшественичка на съвременната икономическа наука не може да бъде открито. Традиционно се приема, че раждането на икономическата наука като строга рефлексия върху икономическите факти, трябва да бъде отнесено главно към осемнадесети век. Ние дължим това разбиране на ролята, изиграна от класическата икономическа школа - и особено на Адам Смит. Причината може да се търси в обстоятелството, че историците на икономическата мисъл обикновено свързват в една обща верига теориите на "свободния пазар" и дават прекалено висока оценка на шотландското просвещение. Ако историците на икономическата мисъл обръщат поглед и по-назад във времето (например към икономическите идеи на Аристотел, на Аврелий Августин, на Тома Аквински или на меркантилистите), това се прави с цел да се представи предисторията на икономическата мисъл. Творчеството на авторите от късното Средновековие напълно се пренебрегва.

Изследванията на Хамилтън (Е. J. Hamilton) върху така наречената ценова революция в Кастилия по време на Златния век, са показателни в това отношение³. За целите на нашето изложение е важно да се отбележи оценка на Хамилтън, че схоластиците не знаят как да обяснят причините на ценовата революция. Но не много след публикуването на основните съчинения на Хамилтън, учените започват да изказват противоположни на неговите

² Въпреки че са израз на различни гледни точки, могат да се посочат някои от най-новите публикации на тази тема: Murray N. Rothbard, "New Light on the Prehistory of the Austrian School", in *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Sheed & Ward, Kansas City 1976, pp. 52-74; и *Economic Thought before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, Edward Elgar, England 1995, Vol. I, Chap. 4, pp. 97-133; Lucas Beltrán, "Sobre los orígenes hispanos de la economía de mercado", *Cuadernos del Pensamiento Liberal*, Unión Editorial, Madrid 1996, pp. 234-254; Marjorie Grice-Hutchinson, *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory 1544-1605*, Clarendon Press, Oxford 1952; и *Economic Thought in Spain: Selected Essays of Marjorie Grice-Hutchinson*, Laurence S. Moss and Christopher K. Ryan (eds.), Edward Elgar, Aldershot, England 1993; Alejandro Chafuen, *Christians for Freedom: Late-Scholastic Economics*, Ignatius Press, San Francisco 1986; Jesús Huerta de Soto, "New Light on the Prehistory of Banking and the School of Salamanca", *The Review of Austrian Economics*, Vol. 9, No. 2 (1996), pp. 59-81. A. del Vigo Gutiérrez, *Cambistas mercaderes y banqueros en el Siglo de Oro español* (Madrid: BAC, 1997); O. Langholm, *The Legacy of Scholasticism in Economic Thought: Antecedents of Choice and Power* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998); F. Gomez Camacho, *Economía y filosofía moral: la formación del pensamiento económico europeo en la Escolástica Española* (Madrid: Síntesis, 1998); *Actas de la VI Conferencia Anual de "Ética, Economía y Dirección"* (EBEN-España); J. R. Flecha, ed., *Europa: Mercado o comunidad? De la Escuela de Salamanca a la Europa del futuro* (Salamanca: Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca, 1999).

³ Виж Е. J. Hamilton, *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501—1650* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1934).

твърдения. Лараз (J. Larraz) е сред първите, които отбелязват важната роля на школата от Саламанка за историята на икономическата мисъл⁴. Независимо от това, Йозеф Шумпетер е този, който наистина инициира и пренася дебата за школата от Саламанка от полето на монетарната теория към това на икономиката като цяло. Така, в противоположност на Хамилтън, той подчертава: "много високото ниво на испанската икономика от шестнадесети век се дължи главно на приносите на схоластиката."⁵

Според свидетелството на Елизабет Шумпетер, интересът на нейния съпруг към схоластиката датира от началото на четиридесетте години на XX век, въпреки че неговата *История на икономическия анализ* е публикувана през 1954 година - четири години след неговата смърт. Днес е общопризнато, че тази книга изиграва решаваща роля за засилване на интереса към изследване приноса на испанските автори от шестнадесети век към развитието на икономическите идеи. За пръв път в историята на икономиката в една книга открито се отрежда важно място за приносите на схоластиката към икономическата наука. Шумпетер обръща постоянно внимание върху различни страни на схоластичната теология, но, както е могло да се очаква, критиката отвърща на неговите твърдения твърде бързо.⁶

За съжаление, пред вид ограниченията на този материал, не можем да отделим подобаващото място на позицията на Шумпетер, която обхваща дълъг исторически период и широк кръг дисциплини като философия, теология, социология, история и приложна икономика. Тук е достатъчно да се отбележи, че основната линия на аргументацията на Шумпетер контрастира с по-късните подходи към проблема. Според него, значението на схоластиката като обект на икономическата история се изразява в нейното новаторство и като такава, тя трябва да бъде оправдана. За да обоснове твърдението си, той използва различни доводи, които могат да бъдат сведени до два.

Първо, интелектуалците от ранното средновековие - почти всички монаси и членове на религиозни ордени - били независими по дух хора с радикална и критична нагласа спрямо извън-църковните проблеми. Тяхното покорство пред църковния авторитет по въпросите на вярата е съвместимо с широката свобода на мнението по всички други въпроси. Не бива да бъде забравяно, че анти-схоластичният предразсъдък, срещу който Шумпетер се бори, има несъмнено влияние дори върху него. Дали по идеологически причини или просто поради некритично приемане на историческите обобщения, той

⁴ J. Larraz Lopez, *La época del mercantilismo en Castilla, 1500—1700*, 2nd ed. (Madrid: Aguilar, 1963), p. 71ff. Малко по-късно A. Ullastres Calvo публикува "Martín de Azpilcueta y su comentario resolutorio de cambios: Las ideas económicas de un moralista español del siglo XVI, I," *Anales de Economía* 3-4 (1941): pp. 375—409 и "Martín de Azpilcueta y su comentario resolutorio de cambios: Las ideas económicas de un moralista español del siglo XVI, II," *Anales de Economía* 5 (1942): pp. 51—95. Съществуват и някои по-ранни публикации: W. Endemann, *Studien in der romanisch-kanonistischen Wirtschafts- und Rechtslehre bis gegen Ende des 17. Jahrhunderts* (Berlin: J. Guttentag, 1874—1883); A. E. Sayous, "Observations d'écrivains du XVIème siècle sur les changes et notamment sur l'influence de la disparité du pouvoir d'achat des monnaies," *Revue Economique Internationale* 4 (1928): pp. 291—319; B. W. Dempsey, "The Historical Emergence of Quantity Theory," *Quarterly Journal of Economics* 50 (November 1935): pp. 174—84.

⁵ Joseph A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, 6th ed. (New York: Oxford University Press, 1966), p. 165.

⁶ Виж J. Viner, "Schumpeter's History of Economic Analysis," *American Economic Review* 44, 5 (1954): pp. 894—910; F. H. Knight, "Schumpeter's History of Economics," *Southern Economic Journal* 21 (1955): pp. 261—72; R. De Roover, "Joseph Schumpeter and Scholastic Economics," *Kyklos* X (1957): pp. 116—47.

твърди: "Читателят е по-добре да разглежда тези доктори-схоластици като колежански или университетски професори. Така Св. Тома Аквински е професор. Неговата *Summa Theologica*, както личи от нейния предговор, е замислена като учебник за начинаещи (*incipientes*)."⁷

Второ, Шумпетер показва исторически, че схоластиката играе важна роля за раждането на капитализма. Раждането на капитализма според него би трябвало да се локализира в тринадесети век, но процесите започнали още по-рано, били обединени в края на петнадесети век главно благодарение на съчиненията на схоластиките от Саламанка.

Посочените две констатации представляват главните резултати от изследването на Шумпетер върху схоластичните извори. Късните схоластици, хора с независими и критично настроени умове, били първите, които наблюдават и оценяват промените, които зараждащият се капитализъм оказва върху моралната теология. След кратко споменаване на икономическите идеи на Тома Аквински, Шумпетер съсредоточава своето изследване върху схоластичния период, простиращ се от четиринадесети до седемнадесети век. Той прави обзор на идеите на Gabriel Biel, S. Antonio de Florencia и Tomas de Mercado, наред с тримата йезуити Leonardo Lesio, Luis de Molina, and Juan de Lugo, които Бърнард Демпси⁸ вече бил изучил в определена степен.

Независимо, че критиките срещу Шумпетер го карат да смекчи и промени своя възглед, той запазва основното в него, а именно, че схоластиката трябва да бъде вземана на сериозно поради качеството и точността на нейния икономически анализ. По този повод той пише: "В тяхната система на морална теология и право икономиката спечелва определено, макар и не самостоятелно съществуване, а те са тези, които се доближават най-много от която и да било друга група до положението на основатели на научната икономика. И не само това: дори изглежда, че основата за един полезен и добре интегриран корпус от аналитични инструменти и твърдения, която те поставят, е по-здрава от по-голямата част от работата, извършена след това - в смисъл, че значителна част от икономиката в края на деветнадесети век би могла да се развие върху тази основа по-бързо и с по-малко проблеми, отколкото в действителност й струва да направя това."⁹

Следователно, като измества генезиса на икономическата мисъл назад от осемнадесети към шестнадесети век, Шумпетер представя един напълно нов поглед към историята на икономиката. Основата на съвременната икономика, която традиционно се търси в класическата политическа икономика с нейните непосредствени предшественици - меркантилистите, сега се открива в късното Средновековие и по-специално в обясненията на икономиката в рамките на традицията на схоластичната философия.

Решението на Шумпетер да включи схоластиките-теолози в процеса на раждането на съвременната икономика е горещо дебатирано. Независимо от всички несъгласия с него обаче, Шумпетер кара учените да погледнат по нов

⁷ Schumpeter, *History of Economic Analysis*, p. 78.

⁸ Виж Bernard W. Dempsey, *Interest and Usury*, публикувано с предговор от Йозеф Шумпетер от American Council of Public Affairs, Washington D.C., 1943. В своя предговор Шумпетер отбелязва високата теоретична ерудиция на отец Демпси и познаването от негова страна на съчиненията и икономическите идеи на Мисез, Хайек, Кейнс и други автори. Освен това, Шумпетер цитира и се изказва положително за Демпси в своята *История на икономическия анализ*. Виж за повече подробности в *History of Economic Analysis*, Oxford University Press, New York, 1980, pp. 95-96 и 104.

⁹ Schumpeter, *History of Economic Analysis*, p. 97.

начин на отношението между историята и обекта на историята. Това, на свой ред, повдига друг важен въпрос: Може ли съвременната икономика, такава, каквато я познаваме днес, да бъде обогатена от прозренията на теолозите схоластици? Отговорът на Шумпетер е положителен. Но той смята, че е възможно да се отдели схоластичния анализ на икономиката от неговата формална теологическа основа. Във връзка с това той пише: "Ние можем да наречем това или всеки вид ценностно съждение ненаучно или екстра научно. Но няма никакво основание да изхвърляме аналитичното бебе с лошата философска вода. И точно това правят онези, които се отърват от схоластичните доктори - и техните последователи лаици, просто чрез отбелязването на връзката им със системата от морални или правни императиви..."¹⁰.

От момента, в който Шумпетер въвежда схоластиката в историята на икономическата наука, се променя гледната точка на историографите към изследването на средновековието. Един от изследователите, който отправя свеж поглед към схоластичния период е Марджъри Хътчинсън (Marjorie Grice-Hutchinson), която интерпретира Шумпетер по следния начин: "Шумпетер разбра, че корените на икономическия анализ се намират по-скоро в моралната философия, отколкото в търговската практика. Икономическата мисъл започва от Аристотел, преминава през средновековната схоластика (където влизат докторите по теология от четиринадесети до седемнадесети век и които не могат да бъдат разгледани просто като университетски преподаватели) и преминава през философите на естественото право (особено Гроциус, Лок и Пуфендорф), за да стигне до Френсис Хътчесън и Адам Смит."¹¹ В тази линия на идеите може да бъде разположено и творчеството на Raymond de Roover¹².

Показателен пример за начина, по който австрийската икономическа школа подхожда към икономическата историография може да бъде открит в творчеството на Мъри Ротбард.¹³ След като споменава за новото разбиране на Шумпетер за схоластиката, Ротбард твърди, че схоластиците вярват, че справедливата цена е тази, която е установена на свободния пазар. Поради приликите, които открива с идеите на австрийската школа, той прави извода, че

¹⁰ Ibid., p. 111.

¹¹ Marjorie Grice-Hutchinson, "Los economistas españoles y la Historia del análisis económico de Schumpeter," *Papeles de Economía Española* 17 (1983): p. 173. Нейното класическо изследване е *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544—1605* (Oxford: Clarendon Press, 1952). Виж също нейната *Early Economic Thought in Spain, 1177—1740* (London: Allen & Unwin, 1978) и *Economic Thought in Spain: Selected Essays* (Hants, U.K.: Edward Elgar Publishing Company, 1993).

¹² В допълнение към статията на De Roover от забележка 6, виж "Scholastic Economics: Survival and Lasting Influence from the Sixteenth Century to A. Smith," *Quarterly Journal of Economics* 69 (1955): pp. 161—90; "The Concept of the Just Price: Theory and Economic Policy," *Journal of Economic History* 18 (1958): pp. 418—34; *S. Bernardino of Siena and Saint'Antonino of Florence: The Two Great Thinkers of the Middle Ages* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967); и "Economic Thought: Ancient and Medieval Thought," in *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 4, ed. D. L. Sills (New York: Macmillan, 1968), pp. 430—35.

¹³ Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*. С изключение на първата монография на Langholm върху схоластичния период, *Price and Value in the Aristotelian Tradition: A Study in Scholastic Economic Sources* (Oslo and New York: Oxford University Press, 1979), Ротбард не се позовава на никое от по-ранните му произведения. Ротбард изказва подобни идеи в едно ранно есе, "New Light on the Prehistory of the Austrian School," in *The Foundations of Modern Austrian Economics*, ed. E. G. Dolan (Kansas City: Sheed and Ward, 1976), pp. 52—74. Тезата на Ротбард е развита в Испания от Jesús Huerta De Soto, "New Light on the Prehistory of the Theory of Banking and the School of Salamanca," *The Review of Austrian Economics* 9 (1996): pp. 59—81.

схоластиците (с тяхната субективна теория на полезността, стойността и цената) трябва да бъдат разглеждани като "прото-австрийци".¹⁴ Разбирането на Ротбард за схоластиката е подкрепено от Кодер (E. Kauder), който твърди, че икономическата мисъл от седемнадесети и осемнадесети век във Франция и Италия е също така "прото-австрийска". Според Ротбард, разбирането за схоластиците като "прото-австрийци" е възпрепятствано от концентрирането на вниманието на историографите върху Адам Смит като първият, който формулира трудовата теория на стойността. В резултат на това, интересът е отклонен от Смит като основател на *laissez-faire* политическата икономия (и неговото познаване на схоластичните му предшественици) и е насочен към разглеждането му като предшественик на Карл Маркс. Може с основание да се твърди, че Смит и шотландското просвещение имат по-малко влияние върху австрийците, които се учат главно от френските икономисти субективисти, такива като Кантильон (ирландец, емигрирал във Франция и възпитан в схоластическата традиция), Кондияк, Тюрго, Сей, Бастиа, Валрас и Депюи. Това е така, защото Класическата школа на политическата икономия, водена от Адам Смит и Дейвид Рикардо, остава привързана към "обективната" теория за стойността. По-късно, през петдесетте години на XIX век в *Принципите на политическата икономия* Джон Ст. Мил не само повтаря старите положения, но и приема, че "за щастие, няма нищо в законите за стойността, което да е останало за изясняване от сегашния или който и да е бъдещ автор; теорията по този предмет е завършена."¹⁵ Адам Смит, дълго приеман като пример за защитник на свободния пазарен капитализъм, е остро критикуван от Мъри Ротбард, който твърди, че "неговата преданост към *laissez-faire* е в най-добрия случай съмнителна" и че неговата икономическа теория е "ретроградна и гибелна"¹⁶.

В своя по-спекулативен анализ Кодер се опитва да открие причините за географската асиметрия в развитието на икономическите идеи. Защо традицията, която обяснява стойността върху основата на субективната полза процъфтява на континента, особено във Франция, Италия и по-късно в Австрия, докато теориите за труда и производствените разходи се развиват преди всичко във Великобритания? Кодер обяснява различието чрез влиянието на религиозната традиция.¹⁷ Схоластиката и католицизмът като цяло (не бива да забравяме, че Испания, Франция, Италия и Австрия са католически страни) виждат потреблението като цел на производството, а ползата и удоволствието на потребителя като действия и цели на стойността. За разлика от това, калвинистката традиция във Великобритания (самият Смит бил умерен калвинист) подчертава важността на упорития труд, който не е по необходимост единственото добро, но е добро сам по себе си. Благосъстоянието на потребителя се разглежда като условие за продължаване на труда и производството.

¹⁴ Виж Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, x—xi.

¹⁵ Цитатът е по Hayek, "Economic Thought," p.459.

¹⁶ Rothbard, "Adam Smith Reconsidered," p.7.

¹⁷ Виж E. Kauder, "A Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century," *The Economic Journal* 63 (1953): pp. 638—50; *History of Marginal Utility Theory* (Princeton: Princeton University Press, 1965), pp. 3—29. Според Кодер, сравняването на такива различни мислители като Аристотел, Тома Аквинсти, Джерами Бентам, Франц Брентано и Джон Ст. Мил показва частична връзка между развитието на теорията за стойността и концепцията за субективната полезност (xv—xxii).

Обяснението на Кодер на асиметричното развитие на икономическите идеи върху основата на географско-религиозния признак отначало се струва на Ротбард твърде спекулативно, макар и интересно, но недостатъчно добре документирано. Но след като изучава историята на икономиката по-задълбочено, Ротбард постепенно намира потвърждение за тезата на Кодер, която по-късно възприема изцяло.¹⁸ Тази гледна точка се проявява в историята на икономиката на Ротбард, в която той извежда австрийското разбиране за икономиката от първоначално философски ориентирани древногръцки икономисти през *laissez-faire* периода на римското право, към средновековното християнство и неговото разпространение, предшествашо Ренесанса, чак до школата на испанската схоластика от шестнадесети век. Именно тук той изследва в определена дълбочина идеите на Azpilcueta у Medina и представя тезата, че испанските схоластици са прото-австрийци.¹⁹

По-късно Лангхолм (O. Langholm) и Камачо (F. Gomez Camacho) изразяват съмнение спрямо традиционното дефиниране на периода на схоластиката и средновековното мислене. Според Лангхолм обичайният подход на икономическата историография, който пропуска всяко съществено обръщане към времето преди осемнадесети век, имплицитно потвърждава определен възглед за икономическата история, който се основава върху един предварителен възглед за икономиката. Често икономистите приемат за даденост определени универсално валидни закони, които са подобни на законите на физиката и на медицината. Изводът, който се прави от това разбиране за икономическите закони е, че раждането на съвременната икономика е възможно единствено с раждането на модерния свят. Лангхолм е убеден, че според това разбиране психологическите предположения, които стоят в основата на човешкото поведение не са нищо друго, освен предположения на Просвещението.²⁰

Интелектуалците от периода на схоластиката не са икономисти в съвременния смисъл на думата. Те по-скоро са академици, които пишат по икономически въпроси през призмата на други дисциплини. Но това не обезценява аналитичния аспект на тяхната работа, защото това не е феномен, който е характерен само за този период. За да развият нормите на моралното поведение, за да съзрат индивидуалните и социалните последици от алтернативните норми на поведение, докторите-схоластици по необходимост трябва да преминават отвъд външните видимости на ежедневието. Затова, твърди Лангхолм, изучаването на теологическите източници от икономистите историографи е оправдано. Ако Аристотел дава на схоластиката важни нравствени принципи, тогава върху каква основа схоластичната етика, която се основава на теологически предпоставки и се прилага в сферата на моралната теология, да бъде изключвана от историческия анализ?

Като цяло Лангхолм оценява положително приноса на схоластиката към икономическата наука, но освен това той внася в дискусиата прецизността на

¹⁸ Виж Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, xi-xiii.

¹⁹ Ibid., pp. 97—133

²⁰ Виж O. Langholm, *Economics in the Medieval Schools: Wealth, Exchange, Value, Money, and Usury According to the Paris Theological Tradition, 1200—1350* (Leiden, New York, and Köln: E. J. Brill, 1992): pp. 1—10. See also *Price and Value in the Aristotelian Tradition*; "Economic Freedom in Scholastic Thought," *History of Political Economy* 14, 2 (1982): pp. 260—83; и "Scholastic Economics," in *Pre-Classical Economic Thought*, ed. S. T. Lowrey (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1987), pp. 115—35.

професионалният историк. Според него, въпреки че съвременната икономика може и да е започнала да следва някои модели на средновековната мисъл, не бива да се забравя, че предпоставките, върху които стоят схоластиците, са различни от нашите собствени. Когато схоластичната мисъл се изследва заради самата нея, се разбира, че нейният централен момент е етиката, а не специализираният икономически анализ. Това е факторът, който повече от всички други определя чии предположения са адекватни за едно повторно обръщане към схоластичните извори на икономическата наука.²¹

Приносителите, които Камачо прави в Испания към изучаването на схоластиката, също заслужават да бъдат споменати. Съгласявайки се с Лангхолм, Камачо отбелязва, че "когато има пренебрежение към метафизиката и епистемологията, които служат на испанските доктори като основа за техните икономически идеи, се игнорира един от съществените елементи, които формират това, което Кун нарича "дисциплинарна матрица", в която е формирана тяхната мисъл. Като се игнорира този елемент от матрицата на схоластичната дисциплина, икономическата мисъл на испанските доктори се лишава от културните и философските връзки, които позволяват нейната идентификация като историческа мисъл, т.е. поставят я в контекста на определен и конкретен момент на историята"²².

Философската матрица, в която схоластичната мисъл е изкована, не е нищо друго, освен концепцията за *правилното* мислене. През периода на "втората схоластика" идеята за правилното мислене придобива нюанси, характерни за умерения номинализъм. Простото отбелязване на този факт обаче не пречи на разбирането, че най-дълбокото скъсване с концепцията за правилното мислене настъпва по време на Просвещението, когато се формира напълно ново разбиране за разума. Раздялата става благодарение на замяната на правилното мислене с просветеното *научно* мислене. Това е основната теза на Камачо относно моралната философия от схоластичния период. Той обобщава своите наблюдения по следния начин: "Целта на тази книга ще бъде постигната, ако тя помогне на тези, които се интересуват от икономическа наука, да получат по-точно от обикновеното разбиране за начина, по който се формира икономическата рефлексия в сърцето на западната култура, ... за това как икономическата мисъл в Испания от XVI и XVII век се радва на собствена идентичност, постигната благодарение на това, че е продукт на правилното мислене и че принадлежи на това, което тогава е било наричано морална философия; и как започва накрая да губи тази своя идентичност до такава степен, че правилното мислене и неговите вероятностни мнения са заменени през XVII и XVIII век от научното мислене, което гарантира необходимата истинност на своите изводи."²³

В заключение на този преглед на позициите спрямо икономическите идеи на схоластиката може да се направи извода, че **въпреки продължаващите дебати, от петдесетте години на миналия век насам икономическата историография става все по-отворена към идеите и приноса на средновековната схоластика в икономическия анализ.** Налице са също така

²¹ Най-новото съчинение на Langholm, *The Legacy of Scholasticism in Economic Thought*, има за цел да покаже развитието на схоластичната мисъл през вековете. Интересно е, че той смята, че периодът между Тома Аквинсти и Томас Хобс може да бъде характеризиран повече чрез думата разпокъсаност, отколкото чрез приемственост.

²² Camacho, *Economía y filosofía moral*, pp. 11.

²³ Ibid., p. 324.

редовни престрелки относно чисто историческите и идеологическите аспекти на творчеството на схоластиците. Те обаче се оказват полезни поради това, че постепенно се разпростират върху полето на икономическата методология и епистемология. Въпреки че изглежда очевидно, трябва да се отбележи още веднъж, че отношението на историографите към изследването на периода на схоластиката зависи от тяхното разбиране за предмета на икономическата наука. Независимо от голямото разнообразие, си позволяваме да открием **три основни подхода към творчеството на схоластиците**.

Първият е този на традиционната историография. Тя избягва каквото и да било споменаване на схоластичния период върху основата на приемането, че авторите от средните векове, които демонстрират голяма плодовитост в останалите сфери на познанието, просто са пренебрегвали икономическите въпроси. Творчеството на Хамилтън е добър пример за традиционна историография, на която все повече ще ѝ се налага да допуска икономическите идеи на средновековните доктори на страниците на историята на икономическата мисъл.

Подходът на Шумпетер е израз на втория тип отношение към схоластиката. Той оправдава включването на схоластиката в икономическата история, защото признава, че схоластиците са теолози, които се интересуват от икономическия живот на своето време. Противоречивостта на този подход се състои в това, че смята за възможно разделянето на икономическия анализ на схоластиците от тяхното нормативно мислене, от тяхната морална и теологическа философия.

Третият вид отношение се демонстрира от Лангхолм и Камачо, които признават приносите на схоластиците, но се дистанцират от стремежа на Шумпетер да раздели аналитичните и философско-теологическите аспекти на тяхното творчество. Тяхната позиция съдържа една важна констатация: ако схоластичната мисъл се възприеме като цяло, без разделяне на нейните страни, тя не съответства на съвременния модел на икономическото мислене, което е твърде стеснено благодарение на влиянието на позитивизма. Хамилтън смята, че цялата схоластика трябва да бъде игнорирана, а Шумпетер иска да отстрани нейните нормативни елементи. Но когато се разгледа в по-широка перспектива, се вижда, че схоластичният възглед за икономическата свобода е твърде различен от този на съвременната мейнстрийм икономическа теория и има дълбоки корени в християнския морал. Разширяването на перспективата е необходимо не само, за да се разкрият основите и източниците, но и за да се извлекат полезни уроци за настоящето. Затова трябва да се осъзнае, че продължителното пренебрегване на икономическите идеи на схоластиката не е просто случайност или израз на инерция.

Позволяваме си да твърдим, че съвременната икономическа наука все още не е освободена напълно от влиянието на позитивизма. Специализираният език на иконометрията доминира в това ограничено разбиране на икономиката. Резултатите от затварянето са налице: липса на разбиране за приносите на схоластиката, отделяне на етическите или нормативните въпроси от строгия икономически анализ и пренебрегване на политическата рамка, без която е трудно да си представим икономиката като наука за свободното човешко действие.²⁴

²⁴ . По този въпрос виж например: M. Naredo, *La economía en evolución. Historia y perspectivas de las categorías básicas del pensamiento económico* (Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda-Siglo XXI editores, 1987); R. Fernandez Crespo, *La economía como ciencia moral: nuevas perspectivas de*

Направеният преглед на историографската литература ни дава основание да приемем, че има всички данни началото на икономическата наука да бъде определено като субективистко-либерално по своя характер и да бъде пренесено поне с два века по-назад във времето - да се търси в идеите на докторите по теология от школата в Саламанка, творили през XVI век. **Значението на техните идеи не се изчерпва само до прецизния аналитичен апарат, който използват (както смята Шумпетер) или до влиянието им върху австрийската (според Ротбард) и персоналистката школи (според Новак и други). То се разпростира както върху останалите икономически школи, така и върху фундаменталните дялове на икономическата наука - икономическата методология и икономическата епистемология. То обхваща връзките на икономическата наука с философията, етиката, правото, политологията и социологията. В края на краищата, то засяга самото разбиране както на предмета и характера на икономическата наука, така и на нейния обект, разгледани в контекста на съществуващата социо-културна среда.**

На следващите страници ще се опитаме да проследим влиянието на идеите на мислителите от Саламанка върху две от съвременните икономически школи - австрийската и католическият персонализъм.

Школата от Саламанка, австрийската школа и персонализмът

В предговора към книгата на Алехандро Чафуен, озаглавена *Christians for Freedom: Late-Scholastic Economics*, Майкъл Новак посочва връзката между австрийската икономическа школа и интереса на съвременните католически автори към икономическата проблематика.²⁵ Върху основата на изучаването на идеите на късните схоластици, той заключава: "Католическата църква ще спечели от по-дълбокото разбиране на своята собствена традиция ... в икономиката, както и в политическата област"²⁶. В точния смисъл на думата, католическото социално учение не съществува само от преди сто години. То е част от християнската традиция от самото нейно начало. Тази традиция започва с християнските притчи, развита и осмислена е в *Божия град* на Августин и става особено стройна чрез идеите на испанските схоластици от Саламанка. Независимо от това, до настъпването на индустриалната революция, католическото социално учение остава несистематизирано.

Новак пише своя предговор преди появата на *Centesimus Annus*²⁷ - най-пълното и развито представяне на Папската икономическа мисъл. Основните части на този документ изразяват положително отношение към пазарната икономика, съпроводено с компетентно одобрение на институциите, които

la teoria economica (Buenos Aires: Ediciones de la Universidad Católica Argentina, 1997); и "Controversy: Is Economics a Moral Science?," *Journal of Markets and Morality* 1, 2 (Fall 1998): pp. 201—11.

²⁵ Виж Alejandro A. Chafuen, *Christians for Freedom: Late-Scholastic Economics* (San Francisco: Ignatius Press, 1986).

²⁶ Ibid., p. 13

²⁷ *Centesimus Annus* е писмо (енциклика) на Папа Йоан Павел II, разпространено на 01.05.1991 година и посветено на сто годишнината от *Rerum Novarum* - първата енциклика на Папа Лъв XIII от май 1891 година. Виж John Paul II, Encyclical Letter *Centesimus Annus* (1 May 1991), no. 3. Енцикликата на Папата можете да намерите и в Интернет на адрес: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus_en.html, а енцикликата на Папа Лъв XIII на адрес: http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_it.html.

разграничават пазарната икономика от социалистическата и смесените системи. Папа Йоан Павел II се ангажира също така с тълкуване на специфичните черти на пазара, които се съгласуват с католическото морално и социално учение.

Повече от всякога е подчертана връзката между католическата икономическа мисъл и идеите на късната схоластика. Двете поставят предприемчивостта, инициативността, ценовата система, размяната, частната собственост, разделението на труда и свободата на договарянето в основата на икономическия живот. За разлика от позитивистките школи в икономиката, съвременният католически подход никога не изпуска от внимание централната роля на действащата личност. Волята на субекта е движещата сила на икономическия живот. Това отношение към действащата личност е комбинирано със скептично отношение към ненужната употреба на държавната власт. В църковното социално учение, и особено в идеите на Папата, е налице оригинално съчетаване на персонализма с разбирането на икономическата реалност.

Преоткриването на късната схоластическа икономическа мисъл е необходимо и за да се разкрие австрийската линия в католическата икономика. По този начин може да се разшири неразвитата теза на Майкъл Новак, че австрийската икономическа школа, с нейния акцент върху субективността и избора, осигурява такъв пренос на идеите, който прави връзката между старата и новата католическа икономическа мисъл кохерентна, забележима и силна.

И освен това, по този начин можем по-ясно да разберем повторната поява на тези идеи в съвременната католическа икономика. Намерението ни е да представим накратко интелектуалната традиция, започваща от схоластиката (и нейната зависимост от християнското и античното мислене), преминаваща през икономическата мисъл на Късната схоластика, преоткрита в австрийската школа от края на XIX и началото на XX век (в съчиненията главно на Карл Менгер и Франц Брентано), и накрая, реинтегрирана в съвременното католическо социално учение при папството на Карол Войтила. В частност, искаме да обърнем специално внимание на прото-персоналистичните аспекти, представени в съчиненията на късните схоластици. Този прото-персонализъм също така прокарва теоретичния мост към късната австрийска школа (особено към Мизес, Хайек и Ротбард).

Целта на схоластиците е, в рамките на традицията, изкована от Тома Аквински, да развият логическата и философската мисъл върху основата на християнското (католическото) разбиране на света - с акцент върху естественото право. Системата на тяхната мисъл включва изучаването на широко разнообразие от научни и социални проблеми, включително и такива области, които днес се класифицират като икономика: собственост, търговия, пари, лихва, цени, богатство. Схоластиците смятат, че (в съгласие с общото католическо социално учение) икономиката може да се разбере чрез разсъждение върху предпочитанията, целите, миогледа и намеренията на самите икономически агенти. Техният подход е различен от този на древните гърци, които започват своя анализ с "нещата", които икономиката произвежда. Схоластиците поставят в основата на икономическата наука анализа на човешкото действие и човешката природа. Върху основата на разбирането на човека, томистката икономическа мисъл става все по-либерална и рафинирана през вековете, чиято кулминация е школата от Саламанка в Испания през XVI век - основен център на обучението и търговията по онова време.

Историята на схоластическата икономика започва с францисканеца **Сан Бернардино от Сиена** (1380 - 1444), който издига статуса на деловия човек до по-високо морално ниво от който и да било мислител преди това. Преходната фигура между Бернардино и късната схоластика е **Томас де Вито, кардинал Каетан** (1468 - 1534), който обяснява научно това, което се е намирало в състояние на изкуство в областта на монетарната теория. От Италия на кардинал Каetano, факелът на знанието преминава в ръцете на доминиканския основател на икономическата школа в Саламанка **Франциско де Витория** (1485-1546). Подобно на останалите схоластици, де Витория разглежда "справедливата цена" като обичайната пазарна цена.²⁸

Доминиканският учен **Доминго де Сото** (1494-1560) например твърди: "Цената на стоките не е определена от тяхната природа, а от степента в която те служат на потребностите на човешкия род"²⁹ Той също така я разглежда като "естествено право", което човекът може да "дарява или прехвърля нещата, които притежава законно по начин, по който пожелае"³⁰ **Мартин де Азпилкуета Наварос** (1493-1586) дори развива ясно и логично отхвърляне на всякакъв контрол над цените - независимо дали става дума за техните горни или долни граници. Той е автор и на теоретичното разбиране, че стойността на парите е обратнопропорционална на тяхното налично количество в икономиката.³¹

Средното поколение от Саламанка включва такива мислители като **Коварубиас и Лейва** (1512-77)³², **Томас де Меркато** (поч. 1585)³³ и **Франциско Гарсия**³⁴. Късното поколение е водено от доминиканеца **Бакез де Мондрагон** (1527-1604), приятел и изповедник на Св. Тереза от Авила³⁵. Тук могат да се включат също така **Луис де Молина**, **Франциско Суарес** (1548-1617)³⁶, **Хуан де Мариана** (1536-1624)³⁷, **Леонард Лесиус** (1554-1623)³⁸ и кардинал **Хуан де Луго** (1583-1660).

Като цяло, феноменът на школата от Саламанка представлява значителен епизод в историята на икономическата мисъл. Тя поставя началото на една традиция в икономическата теория, която заслужава по-подробно изследване.

Връзката между късната схоластика от Саламанка и австрийската школа от края на XIX век се вижда най-добре в **теориите за човешкото действие**, за **социалната организация**, за **търсенето и предлагането**, за **причините за инфлацията**, за **правата на собственост**, за **свободата на договарянето и търговията** и особено в **теорията за субективния характер на стойността**. Стойността на всяка стока³⁹, а косвено и на всяка услуга, е присъща не на обективните качества на самата стока, а на отношението на хората към тази

²⁸ Виж Murray N. Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, Vol. I (Hants, England: Edward Elgar Publishing, Ltd., 1995), pp. 60, 80, 101, 103.

²⁹ Ibid., p. 103.

³⁰ Chafuen, *Christians for Freedom*, p. 60.

³¹ Ibid., p. 106.

³² Виж Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, p. 110

³³ Виж Chafuen, *Christians for Freedom*, p. 50.

³⁴ Ibid., p. 103.

³⁵ Ibid., p. 54.

³⁶ Виж Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, p. 116.

³⁷ Chafuen, *Christians for Freedom*, p.64—65.

³⁸ Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, pp. 123—24.

³⁹ Тук става дума за икономическа стойност, а не за морална стойност.

стока, т.е. икономическата стойност се извлича от впечатленията и намеренията на индивидите - и е изначално субективна.

Разбирането на икономическата стойност като вътрешно присъща на мислещата и действащата личност по необходимост изключва идеята, че външните фактори, например правителствата, могат по-добре да налагат цените и плановете отколкото самите индивидуални икономически агенти. Икономиката "работи" дотолкова, доколкото е позволено индивидуалните човешки намерения да бъдат реализирани в хода на предприемането и размяната, и без намесата на трета страна, целяща да наложи нови цени и приоритети.

Чрез поставянето на локуса на анализа върху индивидуалния човешки разум и чрез отхвърлянето на утопичните фантазии за трансформиране на естественото право така, че да подслони друг възглед, късната схоластика създава икономическо учение, което е както теоцентрично, така и антропоцентрично. Икономиката, както и цялата практическа философия, трябва да се съсредоточи върху Бога, защото светът е Божие творение, а отделният човек е сътворен по образ и подобие на Бога. По същия начин, в определена степен, човешките творчески намерения и цели са отражение на творческите намерения на Самия Бог.

Темите на ранните схоластици отекват в съчиненията на Йоан Павел II върху човешката личност. Схоластиката, както и Папата, не се опитват да ориентират икономиката главно към антропологията. Както християнският персонализъм на Йоан Павел II използва антропология, която е ориентирана "отдолу нагоре" - започвайки от конкретния човешки опит и кулминирайки с рефлексии върху личностите на Светата Троица -, така постъпват и схоластическите икономисти, които прилагат методологията "отдолу нагоре", която започва с разбирането на човешките потребности и желания.

Общността на предприемачите, съставена от действащи индивиди, не е резултат от мистериозен план, наложен отвън. Тя е резултат от действията на индивидите, спонтанно въплъщаващи своите ценности в материалния свят и сътруднически си за подобряване на средата, която ги заобикаля. Опитът на суверена да разстрои този естествен ред на инициативата, погавза намеренията на агентите, генерира неравенства и нарушава справедливостта. Докторите по теология от Саламанка се отнасят със симпатия към ролята на бизнеса в обществото и остро се противопоставят на данъците, ценовия контрол и регулациите от всякакъв вид, които спъват предприемаческата инициатива на хората. Като морални теолози, те подтикват правителствата да издигат етични бариери пред кражбата и убийството. Затова този подход към икономиката се оценява като персоналистки и австрийски в най-добрия смисъл на думата.

Интелектуалното влияние на испанските теоретици от школата в Саламанка върху австрийската школа не е плод на случайност или просто каприз на историята. То води началото си и съществува благодарение на тесните исторически, политически и културни отношения между Испания и Австрия, които, като се започне от времето на крал Карлос V и брат му крал Фернандо I, просъществуват и се разрастват в продължение на няколко столетия. В допълнение, Италия също играе съществена роля в тези отношения, действайки като истински културен, икономически и финансов мост, чрез който

процъфтяват отношенията между двата крайни центъра (Испания и Австрия) на Хабсбургската империя.⁴⁰

По всички свои белези австрийската школа е напълно светска. Но тя достига до схоластични изводи за природата на стойността и вродената работоспособност на свободната пазарна размяна. Творчеството на Карл Менгер осигурява основата за такъв корпус от идеи в рамките на австрийската школа, които са развити през XX век в съчиненията на Лудвиг фон Мизес, Фридрих фон Хайек и Мъри Ротбард. Мизес живее и учи според правилата на схоластиците: "първата работа на изследователя на икономиката е да каже на правителствата какво те не могат да правят". В своя тритомник *Право, законодателство и свобода*, носителят на Нобелова награда за икономика през 1974 година Фридрих Хайек доразвива късно-схоластичния подход към правото и го прилага в критиката на егалитаризма, разглеждан от мнозина като панацея на социалната справедливост. Въпреки че Хайек критикува представителите на школата от Саламанка за непоследователност при отстояването на идеята, че "справедливата цена" не се открива чрез изчисляване на разходите, а чрез обичайна преценка, той признава тяхната роля за утвърждаване на разбирането, че "това, което е от значение не е просто отношението на човека към определено нещо или клас от неща, а позицията на нещото в цялата ... схема чрез която хората решават как да разположат ресурсите, с които разполагат, по отношение на своите различни усилия"⁴¹. Подходът на Ротбард следва директно линията на късната схоластика чрез разполагането на икономическата наука в рамката на теорията за естественото право върху собствеността. Резултатът е относително завършена защита на пазарния ред, освободен от намесата на държавата, основан върху частната собственост и свободата на сдружаване и договаряне. Както при късните схоластици, фокусът на внимание на австрийската школа е върху индивидуалните намерения и цели. Школата споделя високата оценка на частната инициативност и скептичното отношение спрямо използването на сила в естествената икономическа активност. В този смисъл, австрийските икономисти (непреднамерено) развиват различни аспекти от персоналистката изследователска програма.

Австрийската школа възприема един възглед за действието, който е индивидуалистичен и субективистичен; и твърди, че целта и интенционалността са основните мотиви за вземането на решения в сферата на пазара. Причина и следствие в пазара не се различават от причина и следствие в обществото като цяло. Не съществуват висши и анонимни социални сили, които тласкат еволюцията встрани от индивидуалните преценки. Еволюцията на обществото е резултат от пресмятанията, решенията и действията на милионите индивиди, които създават видимостта за някакъв висш ред. В голяма степен същият този метод на анализ може да бъде открит у Войтила. Освен него, Вилхелм Рьопке също се опитва да разграничи този подход към икономиката от статичния и позитивистичния чрез обръщането си към "човечната икономика", която, според него, се основава на защитата на човешката свобода, гарантирането на стабилен обществен ред и уважението към преценките и намеренията на действащите личности.

⁴⁰ За допълнителна информация по този въпрос, виж книгата на Jean Berenguer, *Histoire de L'empire des Habsbourg 1273-1918*, Librairie Arthème, Fayard, Paris 1990.

⁴¹ F.A. Hayek, "Economic Thought VI: The Austrian School," in David L. Sills (ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences* (New York: Macmillan and Free Press, 1968), p.458.

Книгата на философа Бари Смит за *Австрийската философия* обяснява близостта между австрийската и схоластичната мисъл чрез изследване на интелектуалния климат на университета във Виена. В частност, той се спира подробно върху личността на Франц Brentano (1838-1917), съвременник на Карл Менгер, като една от най-мощните фигури в австрийската философия. Brentano изучава и подкрепя философията на Аристотел и е ръкоположен като свещеник в католическата църква през 1864 година. Като духовник Brentano развива разбиране и привързаност към схоластиката и нейните аристотелиански корени. Интелектуално той отбягва влиянието на Кант и немските философи идеалисти⁴². Brentano е основният проповедник на австрийския подход към теорията за стойността в рамките на философския факултет и неговите лекции се ползват с голяма популярност. Карл Менгер е този, който отправя първото сериозно предизвикателство към британската традиция в своята книга *Principles of Economics*, публикувана през 1871 година. Основателят на Австрийската школа възкресява схоластично-френския подход към икономиката. В последните години от своя живот Менгер прави детайлно изследване на творчеството на Brentano, за да завърши своята собствена теория за икономическия метод.

За Brentano и Менгер оценяването е скрито в действието (независимо дали е икономическо или интелектуално) и е неотделимо от индивида. Ценностите не са притежание на обектите. Те са продукти на ума. Основата на ценността се намира в начина на мислене на субекта. И двамата разбират социалната наука като процес на изработване на самата природа на човешкото познание и действие. В този смисъл, социалната наука не търси константите, които действат автоматично, така да се каже независимо от човешкия избор, а общите модели на социалното развитие, които се появяват като резултат от човешкото действие в един свят на оскъдица.

Тук именно лежи връзката между икономиката на Менгер, психологията на Brentano и пост-консилиарната католическа икономическа мисъл. Акцентът е поставен върху действащата личност и нейното въздействие върху света. Това действие се основава не върху обективно дефинирани външни ценности, а върху вътрешно осъзнати от самия действащ субект. Релевантната единица на изследването не е икономическият човек, а действащият и целеустремен човек.

В своята книга *The Acting Person* Карол Войтила демонстрира ясно утвърждаване на ценността на индивидуалната личност, на субективността на индивидуалното разбиране и на създаването на обществото от неговите индивидуални части в лицето на действащите личности⁴³. Както в католическата, така и в австрийската традиции е налице ударение върху индивида като личност, която действа и избира. И двете традиции отхвърлят механистичния възглед за действащия човек, виждат действащата личност като част от обществото, а участието в това общество като съществено условие за осъществяването на целите на действащите субекти.

Когато Папа Йоан Павел II предлага да се "препрочете" *Rerum Novarum* на Папа Лъв XIII сто години след неговото оповестяване, изглежда Понтификът черпи от традицията на икономическата мисъл, за да постави по-голямо

⁴² Виж Barry Smith, *Austrian Philosophy* (Chicago: Open Court Publishing, 1994), p. 17.

⁴³ Виж Karol Wojtyła, *The Acting Person*, trans. Andrej Potocki (Boston: D. Reidel Publishing Company, 1979). Книгата е публикувана и в Интернет на английски на адрес: <http://www.thegenesisletters.com/PrivateLibrary/TheActingPerson/The%20Acting%20Person%20-%20Karol%20Wojtyla.htm>.

ударение (в сравнение със своите предшественици) върху свободните пазари и индивидуалната предприемчивост. Този нов прочит се прави през призмата на персонализма и основните възгледи на австрийските икономисти. Папата задава един фундаментален въпрос: "Кои видове икономически институции се съгласуват най-добре с достойнството на човешката личност и общото благо на обществото?" Този въпрос е по същество схоластичен и персоналистки, въпрос, който австрийската школа поставя от самото начало.

Австрийската школа упражнява изключително въздействие върху идеите на *Centesimus Annus*. Австрийските методи, подходи и възгледи пронизват целия документ. Същите тези методи, подходи и идеи са развити и процъфтяват в интелектуалната атмосфера на Австрия от края на XIX век, която е както католическа, така и схоластична. Заслужава да се отбележат още паралелите, които съществуват в подхода към пазарите, собствеността, размяната, труда, държавата и социализма. Развитие на католическото социално учение черпи сили от множество извори. Но, както отбелязва Майкъл Новак, късната схоластика и австрийската школа са тези, които полагат неговите основи.

Но значението на философско-етичните и икономическите идеи на школата от Саламанка не се ограничава само до икономическия персонализъм и австрийската школа. То се разпростира върху всички икономически школи, привърженички на свободната пазарна инициатива - например чикагската и вирджинската (школата на публичния избор).

Както е добре известно, тези съвременни школи не са второстепенни академични явления. Техните представители въздействат силно върху икономическата наука. Всяка от тях може да се похвали с носители на Нобелова награда по икономика (Милтър Фридмън и Гари Бекет от чикагската школа, Джеймс Бюкяньн от вирджинската школа), със забележителни съчинения, с цели департаменти, посветили се на следването на техния подход и с множество последователи и симпатизанти по целия свят. Но изследването на преките и косвени връзки между икономическите идеи на късната схоластика и възгледите на лидерите на чикагската, на вирджинската и на останалите школи, привърженички на икономическата свобода е тема, която има самостоятелно място и значение и ще бъде обект на друга публикация.

В заключение си позволяваме да изкажем убеждението си, че запознаването с късно схоластично-австрийско-персоналистко-либералната традиция на мисълта заслужава интереса на социалните учени и особено на икономистите, ако искат по-добре да разберат не само историята на икономическата мисъл, но и посоките на изменение и развитие на съвременната икономическа теория. Продължаващото развитие по протежение на тези линии изисква интелектуална размяна както вътре в тях, така и между тях.